

*Зимы делаются метелями,  
Когда, тронувшись как бы в рассудке,  
Снег повалит и валит неделями,  
День за днем и за сутками сутки*  
(Есенин)

## A nyelvi világkép az orosz 'hóvihar' fogalomban

*Jászay László*

0. Az ember mindenekelőtt a nyelv eszközeivel veszi birtokba és ábrázolja az őt körülvevő világot. A nyelvekben megfigyelhető eltérő kategorizálások, az embert körülvevő valóság más-más szemléleten alapuló megragadása – akár a grammatikai rendszerekben, akár a szavak jelentésszerkezetében vagy a kifejezési formák egyéb sajátosságaiban – végső soron a nyelvet használóknak a világról alkotott képét, egyedi látásmódját tükrözik vissza. Nyomárkay István tömör megfogalmazásában: „A világ nyelvi képe (...) a bennünket körülvevő világ megértése, interpretációja és kategorizálása, minősítése is” (Nyomárkay 2006: 389). Péter Mihály meggyőző erővel bizonyítja orosz és magyar példaanyagon, hogy a nyelv segítségével nemcsak ábrázoljuk a világot, hanem hozzá való viszonyunkat is kifejezzük, s bármely nyelvi szintről legyen is szó, az rendelkezik érzelmi tartalmak kifejezésére alkalmas eszközökkel (Péter 1991). Összhangban a két idézettel, az alábbiakban azt a nyelvi képet igyekszem bemutatni az orosz hóviharfogalom elemzésével, amely a nyelvi változatok sokféleségében jelenik meg.

Oroszország területi és éghajlati viszonyainak sajátosságaiból következik, hogy a téli időjárással kapcsolatos fogalmak gyakran árnyaltabb, azaz finomabban tagolt nyelvi kifejezésekben tükröződnek vissza, mint az olyan népek nyelveiben, amelyekben a tél fogalmához kötött természeti jelenségek kevésbé épültek be az emberek hétköznapi tudatába. Nem véletlen, hogy az orosz téli táj hangulatának sokszínűségét költők, írók s festők egyaránt megörökítették. Az orosz tél és a vele járó természeti jelenségek változatosságát követi a nyelvi formák változatossága is, s az azonos fogalmat jelölő nyelvi alakzatok közös alapjelentésének eltérő konnotációi számos olyan árnyalat kifejezésére adnak lehetőséget, melyek más nyelvekben rejtve maradhatnak. A valóság elemeinek megnevezésekor, a szavak jelentésének meghatározásakor nemcsak arról van szó, hogy a minket körülvevő világ szegmentálásában nyelvenként eltérések mutatkozhatnak – ezt egyébként természetesnek kell elfogadnunk –, hanem arról is, hogy ez a tagolás eltérő szempontok figyelembevételével alakult ki. Például a 'hóbucka' fogalmat az orosz nyelv más-más szemléleti háttérrel adja vissza a *сугроб*, a *заструга*, a *заносы* és a *надув* szavakban. A havazás jellegének minél pontosabb visszaadására is igyekszünk az adott helyzetnek megfelelő igét használni: *снег идет, падает, порошит* (utalva a porhóra, vö.: *пороша* – porhó), *сеет, валит (хлопьями)*. Amikor azonban a hó mozgásában az erős szél is szerepet játszik, már hófúvásról vagy hóviharról beszélünk.

1. Dolgozatomban a hóesés és a szél együttes megjelenésének orosz nyelvi leképeződését, a hóvihar fogalmát, olyan tágabb összefüggésben vizsgálom meg, hogy figyelembe veszem az ebbe a fogalmkörbe tartozó, ill. az adott főnévvel kapcsolódó jellegzetes igéket is. A 'hóvihar' fogalmát az orosz irodalmi köznyelvben egy hosszabb szinonimasorral jelölhetjük: *метель – метелица – вьюга – буря – пурга – снежная буря – снежный вихрь*. E szinonimasor mindegyik tagjára nézve közös jelentéselem az 'intenzív

havazás' és az 'erős szél', ill., módosult jelentésében, 'a már korábban leesett hó levegőben való mozgása az erős szél következtében' (ez utóbbinak a magyarban a 'hófúvás' felel meg). Formailag szembetűnik, hogy a hóvihar orosz megnevezésében maga a 'hó' (снег) előtag csupán az utolsó két jelzős szerkezetben szerepel (mint 'снеж' allomorfi), a szinonimasor többi tagjában azonban a 'снег' fő egyáltalán nincs jelen. Kiindulásként lássunk egy-egy szövegpéldát, némelyikre a továbbiakban még visszautalunk!

- (1) *Но едва Владимир выехал за околицу в поле, как поднялся ветер и сделалась такая метель, что он ничего неувидел* (Пушкин, Метель).
- (2) *...Стройные, ласковые, снились большие города с каменными домами и златоглавыми церквам; – здесь, когда зимой шумела метелица и снег белыми клоками упал на тусклое окно* (Лермонтов, Вадим).
- (3) *Пошел мелкий снег – и вдруг повалил хлопьями. Ветер завыл; сделалась метель. В одно мгновение темное небо смешалось со снежным морем. Все исчезло. «Ну, барин, – закричал ящик – беда: Буран!»* (Пушкин, Капитанская дочка).
- (4) *На дворе злилась вьюга, сухой снег по временам стучал в окна...* (Тургенев, Несчастливая).
- (5) *Поднялась пурга. Оглянулся мальчик: между берегом и льдом – вода. Повалил снег большими хлопьями* (Чукотские сказки).

2. Minthogy a szinonimasor mindegyik tagjának a jelentését ugyanazon alapvető szemantikai jegyekkel határozhatjuk meg (ld. fentebb), ezek a szavak olykor szövegben is felcserélhetőek, variálhatóak, igaz nem teljesen szabadon, nem önkényesen. Például a (3) kontextusban, a szituáció narratív leírásában nem véletlenül szerepel elsőként a *метель* szó, majd a beszélő (a postakocsis) felkiáltásában már a *буран*. Az alább vizsgált szinonimák jelentéstartalmában közös továbbá, hogy mindegyik jelentése magában foglalja a természeti jelenségnek azt a formáját is, amelyet a magyarban a 'hófúvás' szóval fejezünk ki. Ezzel kapcsolatban azonban meg kell jegyezni, hogy a hófúvás fogalmát az oroszban jelölhetjük másképpen is – külön önálló szóval vagy szókapcsolattal –, ha azt emeljük ki, hogy 'a föld felszínéről felkapott havat a szél viszonylag alacsonyan, a talaj mentén hordja'. Ez a jelenség a *низовая* vagy *поземная метель*, röviden *позёмка* vagy *позёмок*. Ilyen formán a fenti szinonimasorba a *позёмка* / *позёмок* szavak (ezek valójában dublettek) is beletartoznak, igaz, csak 'hófúvás' jelentésben. Annak ellenére, hogy a többi összehasonlítható szinonima alapvető jelentéselemeikben pontosan megfelel egymásnak (a magyar megfelelőjük is 'hóvihar', ld. Hadrovics–Gáldi 1–2), mégsem tekinthetjük azokat abszolút szinonimáknak, mert bizonyos árnyalatokban különböznek, konnotációjuk, képzetfelidéző képességük nem azonos. Az alábbiakban ezekre a különbségekre helyezem a hangsúlyt, külön is jellemezve a hóvihar egyes kifejezési formáit, illetve azokat a lexémákat, amelyekben nincs jelen a hó (снег / снеж) előtag. Az említett két jelzős szerkezet kapcsán csupán azt érdemes megjegyeznünk, hogy – a *буря* és a *вихрь* főnevek jelentéstartalmának megfelelően – a *снежная буря* 'hóvihar' általában, különösebb pontosítás nélkül, míg a *снежный вихрь* 'forgószéllel járó hóvihar'. Vö. az alábbi versrészletben:

- (6) *Буря мглою небо кроет, / Вихри снежные крутя; / То, как зверь, она завоет, / То заплачет, как дитя* (Пушкин, Зимний вечер).

A szinonimasor többi tagját vizsgáljuk meg közelebbről, külön-külön is!

**Метель.** Ez a szó a szinonimasor legáltalánosabb, ezért domináns tagja. Használatakor nem játszik szerepet az a körülmény, hogy milyen a hóesés, ill. a szél mozgásának jellege (mely egyaránt lehet: egyenletes, lökészerű, vízszintes vagy kavargó). Ez a megnevezés független a földrajzi elhelyezkedéstől is (északon és délen, síkságon és hegyekben egyaránt

lehetséges). A 'hóvihar' megnevezésére a hivatalos meteorológiai jelentésekben is a *метель* a leggyakrabban használt szó, mely definiált szakkifejezés is egyben. Ugyanebben a jelentésben (tehát hóviharra / hófúvásra vonatkoztatva) használatos az azonos tövű ige is – akár a főnévi alak megtartásával közösen (tőkezőzés, két főtagú mondat): *Метель метёт / Метёт метель*, akár alany nélküli (orosz terminológiával „személytelen”) mondatként: *Метёт*. A *метель* főnév és a *месту* ige (elsődleges jelentésében 'söpör') között természetesen szoros etimológiai kapcsolat van. Ebből levezethető a *метель* konnotációja is: 'apró méretű objektumok gyors mozgása a levegőben' (Апресьян–Жолковский–Мельчук 1984: 422), s ez ad lehetőséget – megfelelő jelzővel – az orosz szó olyan átvitt értelmű használatára is, melyet a fronton lezajló 'tűzviharként' értelmezünk:

(7) *О смерти на фронте не говорят. Вечером помянем ребят, приляжем, порой в холодной землянке, а утром снова боевая работа. Снова пробивайся сквозь огненную метель и бей, гони врага с родной земли...* (С. Грибанов, Я был воздушным стрелком.).

**Метелица.** Ez a szóváltozat a népnyelvben használatos, gyakran fordul elő a folklórban. Alaktanilag ugyan pusztán kicsinyítő képzős módosulása a *метель* szónak, mégis lényeges megkülönböztető jegye, hogy érzelmileg általában pozitív viszonyulást fejez ki az adott fogalomhoz, pontosabban, negatív képzettség nem kapcsolódik hozzá, nem használják a 'szörnyű', 'borzasztó' (*страшный, ужасный* stb.) jelzőkkel vagy olyan, a hóvihar zord, barátságatlan mivoltát kiemelő igékkel, mint például 'tombol', 'dühöng' (*бушевать, злиться*). Az oroszban teljesen szokatlan, szinte elképzelhetetlen lenne a \**Злилась страшная метелица* mondat, míg a többi szinonima – összhangban a fokozottan negatív tartalommal – használható az ilyen típusú kontextusokban. A *метелица* ugyanakkor a népnyelvben helyettesítheti a *метель* szót, ha a hóvihar megnevezése az adott kontextusban mentes a jelenség szélsőséges lefolyását hangsúlyozó lexikai elemektől (ld. fentebb a (2) idézetet), – például ilyen mondatban: *Из-за метелицы самолёты задерживаются на аэродроме*. A *метелица* pozitív konnotációja jól érzékelhető a vidám hangulatú népdalszövegekben, melyeket egyik jellemző típusú előfordulásának is tekinthetünk:

(8a) *Вдоль по улице метелица метёт, / За метелицей мой миленький идёт...*

(8b) *Есть на севере хороший городок, / Он в лесах суровых северных залёг. / Русская метелица там кружит, поёт, / Там моя подруга – душенька живёт.*

Fontos megjegyezni, hogy ez a szó egyúttal képszerű megnevezése egy tradicionálisan orosz (voltaképpen orosz, ukrán és fehérorosz), gyors ritmusú népitáncnak is, mely dinamikájával a hóvihar témáját dolgozza fel (ld. БСЭ 27: 286). Ennek a háttérismeretnek a figyelembevételével a dalban (8a) a *метелица* szó (ill. a vele alkotott mondat) valójában kétértelmű, a *метелица метёт* ugyanis nemcsak a hóvihar képzetét kelti fel, mely végigsöpör az utcán, hanem egy olyan utcai menettánc képzetét is felidézheti, amelyben a vonuló emberek „metyelicát” táncolnak („és a táncolók mögött jön az én kedvesem...”). E szó hangulatával függ össze továbbá, hogy a *метелица* számos egyéb, a természeti jelenséghez közvetlenül nem kapcsolódó dolog megnevezője is lehet, így például ez a neve egy ismert népipzenekarnak, továbbá, számos étterem és éjszakai szórakozóhely is a *Метелица* nevet viseli. Vélhetően a szó alapjelentésében rejlő 'erő' és 'dinamika' jegyeire utal, hogy ezt a nevet adták annak az orosz gyártmányú lánctalpas járműnek, mely járhatatlan, vastag hóval borított vagy mocsaras terepen egyaránt képes közlekedni (снегоболотоход).

**Вьюга.** Ennek a lexikai variánsnak a megkülönböztető jelentésárnyalata: a jelenség intenzívebb lefolyása, ami kétségtelenül a kavargó szél és a hó körkörös mozgásának a következménye. Ez a képzetfelidéző sajátossága minden bizonnyal összefügg a *виться* ige jelentésével ('csavarodik, kering'), ill. az ige 3. személyű alakjainak hasonló hangzásával

(*вьётся, вьются*). Az említett képzettársítás természetesen annak ellenére is jelen van az orosz nyelvi szemlélet háttérében, hogy a főnév és az ige között etimológiai összefüggés valószínűleg nincs. A *вьюга* főnévnek a *вьётся* igével alkotott szókapcsolata sem szokatlan az oroszban a forgószéllel járó hóvihar szemléletes bemutatására (9). Egyéni, költői társítás a *вьюга мечется*, s jóllehet a *мечется* igealak szótári alapjelentése 'hánykódik', hóviharra vonatkoztatva 'kavarog' értelmezést is kaphat (vö.: Апресян–Пáll 1982, 1: 616):

(9) *Только видит: Вьётся вьюга, / Снег валится на поля* (Пушкин, Сказка о мёртвой царевне и о семи богатырях).

(10) *Снаружи вьюга мечется / И все заносит в лоск...* (Пастернак, Первый снег).

A *вьюга* szintén használatos igei formában annak az állapotnak a kifejezésére, hogy hóvihar van / volt, de igei változatában – *вьюжит* vagy (befejezettként) *завьюжило* – beszélt nyelvi, népnyelvi stílusárnyalata van. (Vö.: *метёт* – semleges stílusú, köznyelvi.). Ez az ige szintén többnyire alany nélkül szerepel, mint például az ismert orosz népdalban: *Ой завьюжило, запорошило. А вьюжить / завьюжить* azonban nemcsak ún. személytelen típusú használatban fordul elő, hanem, különösen a költői nyelvben, alanyhoz kapcsolódva is, akár különböző jelentésű alanyokkal is: *Ветер вьюжит, ночь темна, / Только мама у окна* (Ирина Светлова, Детское стихотворение); *Снег ли, метель вьюжит, / Дай мне тепла в стужу* (Александр Розенбаум); *Вьюжит февраль позёмками*.

**Буран.** A hóvihar megnevezésekor a *буран* szó egy fokozott intenzitású és nagyobb kiterjedésű, alapvetően nyílt, sík területre jellemző hóvihar képzetét kelti. Ez eredetileg a hóvihar sztyeppvidéki változata, főleg az orenburgi térségben, Baskíriában, Kazahsztánban, Ukrajna déli részein használják, ami kétségtelenül a szó türk nyelvi eredetével magyarázható (Фасмер 1986, т. 1: 243). Használatakor a territoriális-földrajzi jelleg figyelembevétele jól megfigyelhető a klasszikus szépirodalomban is. Ld. fentebb a (3) s alább a (11) példát.

(11) *Одни зимние вьюги, по-оренбургски – бураны, беспрепятственно владычествуют на гладких равнинах...* (С. Аксаков, Записки ружейного охотника).

Az eddig elmondottak ismeretében érthető, hogy fentebb a (3) példában miért említi Puskin a hóvihar fogalmaként először az általánosabb *метель* szót az időjárás megváltozásának, viharosra fordulásának leírására, majd, a hóvihar fokozódásával, a postakocsis expresszivebb, érzelmileg színezett felkiáltásában a *буран* megnevezést. A *буран* szóból képzett ige (*буранить*) a régebben kiadott szótárak (beleértve a 17 kötetes akadémiai szótárt is, ld. БАС-17, 1. kötet vagy az „Ozsegov” szótár N. Ju. Svedova szerkesztésű újabb kiadásait) még nem tüntetik fel, ennek ellenére napjaink nyelvhasználatában a *буран* igésített változata is kétségtelenül jelen van (12), s ezt az újabb szótári kiadások már önálló szócikk formájában is jelzik (13):

(12) *На трассах области образовались заторы, в плену стихии оказались десятки машин. Буранить в некоторых районах области начало еще в понедельник* (internetről).

(13) *В эту зиму часто так буранит, что и опытный путник может заблудиться* (Словарь глаголов, 442). *Неделю буранило сильно, замело дороги* (Залыгин, на Иртише. – В: БАС–20, 2: 261).

Sajátos jelentésével a *буран* szó is nem egy műszaki-technikai eszköz elnevezésének szolgált alapjául. Mindenekelőtt említést érdemel, hogy ezt a nevet kapta egy bizonyos orosz űrrepülőgép (űrkomp), amely a 70-es évek közepétől a 90-es évek elejéig volt használatban (Soproni 2008: 55). Napjainkban pedig ez a neve az orosz gyártmányú motoros hószánkó (снегоход).

**Пурга.** Igen erős hóvihár / hófúvás fagyos széllel párosulva. Fő megkülönböztető jegye az, hogy nem pehelyszerű, hanem többnyire apró jégszemcsékre emlékeztető sűrű, jeges hó, kellemetlen, szúrós érzést vált ki a szabadon hagyott bőrfelületen. A hóvihár fogalma eleve rossz látási viszonyokkal függ össze, de a *пурга* ezt a hatást még fokozottabban fejezi ki (vö.: Апресян–Жолковский–Мельчук 1984: 422). A *пурга* az a jelenség, amikor „ég és föld egybeolvad a fehér kavargásban” (Soproni 2008: 368). Ennek nem mond ellent (amint a «Википедия» értelmezésében utalás is van rá), hogy „purga” derült égbolt esetén is lehetséges – természetesen mint hófúvásos jelenség. Eredetileg főleg az északi tundra sík, erdőmentes területeire vonatkoztatva használták, s ezzel összefügghet, hogy etimológiailag is a finnből (vagy az ehhez nagyon közel álló karél nyelvből) származtatják (vö.: Фасмер 1987, т. 3: 408). Az elmondottakat jól érzékelteti az alábbi szövegrészlet:

(14) *Вспоминаю еще пургу на Полярном Урале, когда она внезапно примчалась к нам и ветер достиг 35-40 метров в секунду, опрокидывая нас на землю. Потребовалось около часа, чтобы пройти 200 метров до площадки, позволяющей зацепиться за снег. Ветер рвал палатку из рук, но мы натренировались ее держать; хуже, что он разрушал снежную стенку, - мы строили, а он разрушал* (В.Шацкая, В группе только женщины. «Физкультура и спорт» 1982, М., № 17).

A *пурга* szónak a mai beszélt nyelvnek a szlenghez hasonlítható változatában kialakult egy olyan másodlagos jelentése is, mely nagymértékben eltávolodott a szó alapjelentésétől: 'ostobaság, sületlenség'. Figyelmet érdemel az argóból származó *знать пургу* frazeologizmus is, amelyet szintén használnak 'sületlenségeket beszél' értelemben, de eredeti argójelentésében: 'hazudni, szánt szándékkal (esetleg megfélemlítés céljával) hamisat állítani' (ld. a «Википедия» szómagyarázatainál).

3. Miután összehasonlítottuk a szinonimasor szavait és rámutattunk azok különbségeire, néhány kiegészítő és pontosító észrevételt kell tennünk.

3.1. Az alanyi rész elhagyása az azonos tövű igei használat esetén gyakori jelenség az orosz nyelvben: *На улице метёт / вьюжит / завьюжило*. Ennek okaként többféle magyarázatot is lehet adni. Az orosz gondolkodásmódban magától értetődő a beszélő számára, hogy mi a cselekvés kiinduló pontja, ezért elhagyja (elhagyhatja) az alanyt. Természeti jelenségek leírásakor az orosz nyelvre eleve jellemző ez a fajta szemléleti látásmód (vö.: Палашти 2001: 191). Az alany nélküli mondatoknak e típusa feltételezhetően azért jelenik meg ilyen határozottsággal az oroszban, mert a természeti jelenséget kifejező igék képesek magukban inkorporálni a cselekvő szubjektumot (vö.: Бирюлин 1994: 40–46). Mindazonáltal érvényesnek látszik az a különbségtétel is, hogy ha a hóvihár fogalmát főnévvel jelöljük (pl. *На улице метель* vagy *Вчера была метель*), az egy pusztán megnevezés vagy inkább egyfajta állapot rögzítése, ha pedig az azonos tövű igével (*метёт*), akkor a folyamatot, az időbeli lefolyást is érzékeltetjük. Ezt a „szembeállítást”, ill. azt, ahogyan a két szófaj egymást szemantikailag kiegészíti, megfigyelhetjük a következő idézetben:

(15) *И опять мы в метели, / А она все метет* (Пушкин).

3.2. A fentebb kifejtett különbségek ellenére a vizsgált szinonimák tényleges előfordulása azt mutatja, hogy a mai nyelvhasználatban már kevésbé szigorú a *пурга* és a *буря* szavak meghatározott földrajzi térséghez való kötöttsége. Jellemző például, hogy a *пурга* szóval hegyvidéki, alpesi jellegű hóvihárokat is megnevezhetünk, tehát nemcsak olyanokat, amelyek az északi tundravidéken fordulnak elő. Ezt bizonyítja a következő két példa:

- (16a) *Ветер усиливался, началась **пурга**. Момент был критический, уже давно было пора спускаться, а мы всё лезли* (Андрей Широких, Отчет о майском выезде альпклуба «Энергия» на Кавказ).
- (16b) *В 14-00 вышли на гребень и начали продвигаться в сторону г. Дземброня. Погода стала ухудшаться, ветер крепчал и сдувал с гребня, началась **пурга**. Нужно было срочно искать вариант ночевки* (Клуб альпинизма и туризма Надир. 12 января 2010).

A szó megválasztásánál tehát a „purga” lefolyására utaló jegyek kerülnek előtérbe: heves, lökészerű szél, szűrős, sűrű hó, nagyon rossz látási viszonyok. Ennek a választásnak a lényegét kiválóan illusztrálja a (17) kontextus:

- (17) *На севере Москвы началась **настоящая пурга**. Снегопад был такой плотный, что по свидетельству очевидцев, сейчас напоминает сплошную белую стену... **Буран** стал для москвичей полной неожиданностью* (NEWSru.com/russia).

A szövegben nem véletlenül van kiemelve a jelző is: a ’valóságos (igazi) purga’ kifejezés arra utal, hogy ez a szokásos hóviharnak (*метель*) egy keményebb, intenzívebb fokozata. A *буран* szó esetében sem az a szempont elsődleges, hogy ’sztyeppvidéki hóvihar’, hanem az, hogy szintén fokozott erejű, szinte félelmetes, ezért kiválóan megfelel a szóismétlés elkerülésére. Minthogy elsősorban a hóvihar erősségének fokozatairól van szó, lehetséges volna egy ilyen mondat is, mely főleg fordítási szempontból érdekes: *В Москве была метель, настоящая пурга (настоящий буран)*. A *буран* szónak a sztyeppvidékektől való eltávolodását mutatja be a (18) példa is:

- (18) *Однажды был страшный **антарктический буран**, и ученый написал о том, что он увидел и пережил в эти ужасные несколько дней...* (Антарктида – Буран. В: <http://www.antarktica.ru>)

3.3. Abból a tényből, hogy a vizsgált szinonimák formailag nem tartalmazzák a ’hó’ (снег / снеж) előtagot, az következik, hogy azok a megfelelő jelzővel ellátva a homokvihar természeti jelenségére is vonatkoztathatók, – a *песчаная буря* jelzős kapcsolat mintájára mondhatjuk: *песчаный буран, песчаная метель, песчаная вьюга*.

4. A hóvihar fogalmához kapcsolódóan érdemes megemlíteni és rendszerben áttekinteni azokat a jellegzetes igéket is, amelyek segítségével árnyaltan leírható a vizsgált természeti jelenség időbeli lefolyása. Mindenekelőtt azok az igék érdemelnek figyelmet, amelyek a hóvihar valamely fázisát jellemzik: a) a közeledését, kezdődését, b) a lefolyását, „viselkedését”, c) az elmúlását. Ezt a legáltalánosabb jelentésű *метель* szó igei kapcsolatain mutatjuk be, végül a példák sorát néhány szépirodalmi idézettel egészítjük ki.

A még el nem kezdődött, de már „készülődő” vihar a *собирается, надвигается метель* szókapcsolatokkal fejezhető ki. A már elkezdődött vihar kezdő fázisa a következő alakokkal írható le: *началась, поднялась, сделалась метель*. Ugyanennek a kezdő fázisnak nagyobb fokú intenzitását adja vissza a *налетела метель* kifejezési forma. A kezdés, a cselekvés belépése implikálja annak folytatódását is, ilyenkor a figyelem részben vagy teljesen a cselekvés folyamatára, lefolyására irányul. Előbbinek sajátos megjelenési formája, amikor egyszerre fejeződik ki a kezdés momentumuma és a létrejövő cselekvés egyre intenzívebbé válása: *разгулялась, разбушевалась метель*. A cselekvés tartóssága, „szünni nem akarása” kap hangsúlyt az expresszív *метель зарядила* kifejezésben. Ha pusztán a cselekvés belső fázisának, azaz a hóvihar lefolyásának árnyalása, az expresszivitás fokozása a célunk, szintén több ige közül választhatunk: *метель метёт, шумит, гуляет, бушует, неистовствует, воет, завывает, злится*. Végül a vihar befejeződésére, elmúlására olyan szinonimákat kínál az orosz köznyelv, mint például *метель прекратилась, кончилась, улеглась, утихла, стихла*.

Az orosz hóviharfogalom igei kapcsolódási lehetőségei abból az objektív tényből következően is sokrétűek, hogy a vizsgált fogalom jól összeférhető az eredetileg más természeti jelenségre használt igékkal is. Vö.: *дождь зарядил* és *метель зарядила* vagy a *гуляет ветер* nyomán: *гуляет метель*.

Természetesen a költői nyelv még számos egyéb igével vagy igei szókapcsolattal élhet a hóvihar hangulatának érzékeltetésére, ill. lecsendesedésének kifejezésére. Témánk lezárásaként felidézünk néhányat közülük: *Визжит метель, / Как будто бы кабан, / Которого зарезать собрались* (Есенин); *Плачет метель, как цыганская скрипка* (Есенин); *Вот вечер; вьюга воет* (Пушкин); *Вьется вьюга, снег валится на поля* (Пушкин); *Буря мглою небо кроет, / Вихри снежные крутя; / То, как зверь, она завоет, / То заплачет, как дитя* (Пушкин). *Снаружи вьюга мечется / И все заносит в лоск...* (Пастернак). *На дворе злилась вьюга* (Тургенев). A hóviharhoz azonban nemcsak barátságatlan kép köthető. Fentebb már utaltam rá (ld. a *метелица* általános leírását), hogy a *метелица* szó konnotációja összeférhetetlen a komorsággal, a vihar kegyetlen megnyilvánulásával. A *метель* és a *метелица* szinonimák közötti érzelmi-hangulati különbséget többek között annak a sajátos igei kapcsolatnak a természetessége is jelzi, hogy a már korábban idézett dalszövegben (8b) „a hóvihar *dalo!*” – *метелица поёт*. Az orosz ember nyelvi világmépbén tehát a hóvihar nemcsak a vizsgált jelenség zordságát felidéző igei példakkal kapcsolódhat össze, hanem – összhangban a *метелица* alany és a *поёт* állítmány jelentésével – pozitív tartalmat, derűs hangulatot is kifejezhet. Végül, a fentebb már említett igéken kívül, tovább bővíthető a szinonimasor a hóvihar lecsendesedésének kifejezésére is: *Но уймется метель бесноватая* (Пастернак); *После угомнившейся вьюги / Наступает в округе покой* (Пастернак).

## Irodalom

- Апресян Ю. Д., Жолковский А. К., Мельчук И. А., *Метель* (словарная статья). В: Мельчук И. А., Жолковский А. К. (под ред), Толково-комбинаторный словарь современного русского языка. Wiener Slawistischer Almanach, Вена, 1984.
- БАС–17 = Большой академический словарь в 17 т-ах. Москва, 1950–1965.
- БАС–20 = Большой академический словарь в 20 т-ах. Москва–Санкт-Петербург, 2004–(2010-ig 13 kötet jelent meg).
- Бирюлин Л. А., Семантика и синтаксис русского имперсонала: *verba meteorologica* и их диатезы. München, 1994.
- БСЭ = Большая советская энциклопедия в 1–49 т-ах. Изд. 2-е, Москва, 1949–1957.
- Ожегов С. И., Шведова Н. Ю., Толковый словарь русского языка. Изд. 2-е, Москва, 1998.
- Палашти, Каталин, Об употреблении русских безличных глаголов (со значением состояния) в лийной форме и об их венгерских эквивалентах (на материале словарей). Hungaro-Slavica 2001. Szerk.: István Nyomárkay, ELTE Szláv és Balti Filológiai Intézet, Budapest, 2001 (188–193).
- Словарь глаголов = Большой толковый словарь русских глаголов. Под общей ред. Л. Г. Бабенко, Москва (2007).
- Фасмер М., Этимологический словарь русского языка 1–4. Изд. 2-е, Москва, 1986–1987.
- Апресзян Ю. Д., Пáll Erna, Оросз ige – magyar ige. Vonatok és kapcsolódások 1–2. Tankönyvkiadó, Budapest 1982.
- Hadrovics Лászló, Gáldi Лászló, Magyar–оросз шóтár 1–2. (Második kiadás) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964.

Nyomárkay István, A *hazugság* fogalmának képe a magyar nyelvben. Magyar Nyelvőr, 2006/4 (389–399).

Péter Mihály, A nyelvi érzelm kifejezés eszközei és módjai. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.

Soproni András, Orosz kulturális szótár. Corvina, Budapest, 2008.